

Jumal infosfääris

E n n T õ u g u

Infosfääris on looja ja suure jälgija/sekkuja olemasolu hoopis kergem eeldada kui puhtalt materiaalses maailmas.

Lõppenud sajand on andnud inimkonnale hulga uusi teadmisi, mistõttu eriti inimesed, kes pole vahetult seotud teadusega, kuid kasutavad teaduse ja tehnoloogia saavutusi, olgu see siis teler, auto või internet, kipuvad inimkonna tarkust ja võimeid üle hindama. Seevastu teadlased näevad enda ees avanemas üha uusi ja suuremaid uurimata valdkondi, mis tekitab suurt aukartust maailma keerukuse ees.

Tekib tunne, nagu oleksime arutult enesekindlad, kui arvaksime, et teame maailma olemusest oluliselt rohkem, kui teadsid inimesed sadade aastate eest. Selle kinnituseks võime mõttelise eksperimendina kujutleda, et elame aastal 2500 (või 3000, kui soovite) ja tagasi vaates hindame meie praegusi teadmisi maailma olemuse kohta. Seega peame paratamatult tunnustama, et maailmas on ääretult palju meile teadmatut. Seda võib olla lõpmatult rohkem kui meile teadaolevat. Piltlikult öeldes: me elame suhteliselt mugavalt suure maailma nurga taga ja näeme ainult oma imepisikest nurgatagust osa hoomamatult suurest maailmast. Lisaks märkame vahel minigeid meile mõistmatuid sähvatusi, mis saabuavad maailma “nähtamatust” osast meieni, kuid on meile täiesti mõistetamatud, sest ei mahu tuntud maailmapilti.

Maailma tundmatusse ossa mahuks kahtlemata ka jumal. Kuna jumala olemasolu või puudumine on puhtalt usu küsimus, on käesoleva arutelu raames mõttekas eeldada tema olemasolu.

Mis on jumal? Jumal on see, mida me maailmast ei hooma, kuid mille olemasolu me aimame. Jumal on kõiketeadja ja tal on võime mõjutada asjade käiku – sekkuda toimuvasse, ja seda sugugi mitte alati meile mõistetaval viisil. Neile, kellel on raskusi jumala olemasolu tunnustamisega, võin vaid öelda, et jumala mõiste võiks sobida ka meile tundmatu

maailmaosa kui terviku tähistamiseks, kuid see pole siinse arutelu teema.

Kui eelmine sajand oli energia/mateeria sajand (mõelgem siin tuumaenergiale ja kosmoloogiale), siis alanud sajand on informatsiooni sajand. Tõepoolest, nii nagu aurumasina leiutamisest algas energia ning üldisemalt mateeria uurimine ja mõistmine, nii algas intensiivne info ja infoprotsesside uurimine arvutite tekkest. Kuid me oleme alles päris selle tee alguses, arvatavasti umbes nii, nagu olid mõnikümmend aastat pärast aurumasina teket materiaalse maailma mõistmise alguses. Seda vaatamata tõsiasi- jale, et juba praegused saavutused infotehnoloogia alal on üllatavad – ülisuured mälud, tehisintellekt, internet jne.

Informaatiku kogemus ütleb mulle, et infoprotsesside mõistmiseks pole vaja mateeria mõistet. Tõepoolest – me suudame infoprotsesse täielikult mõista, projekteerida ja analüüsida mateeria olemasolu eeldamata. Kõrvuti reaalsete arvutitega on informaatikas kasutusel hulk abstraktseid arvuteid: Turingi masinad, Posti masinad, abstraktsed olekumasinad jm, mis põhimõtteliselt teevad ära sama töö. Ehk on mateeria infoprotsesside toimimiseks kõige madalamal tasemel vajalik ainult seetõttu, et me elame materiaalses maailmas? Kõrge- ma taseme infoprotsessid toimuvad niikuinii neid toetavate madalama taseme tarkvarakihtide peal – me ei kasuta ju kunagi paljast arvutit, õieti me ei kasutagi arvutit, vaid sellel toimivat tarkvara. Kuid tarkvara on täiesti mittemateriaalne, sellega peaks nõustuma igaüks. Võib arvata, et infoprotsessid toimuvad samuti ideaalmaailmas või maailma mittemateriaalses, meile tundmatu osas. Me lihtsalt ei kujuta ette maailma mittemateriaalset osa ja võimalikke infoprotsesse selles. Me ei näe ju nurga taha. Me ei suuda hoomata muud kui toimuvat oma kolmemõõtmelises maailmas, mille suure vaevaga suudame ajadimensiooni lisamisega kujutleda neljamõõtmeliseks. Kuivõrd abstraktne võib olla seos info ja seda kandva mateeria vahel, näitavad meile hologrammid, kuid

veel enam seotud (*entangled*) osakeste käitumine. Usun, et juba sajandi lõpus on meil selles palju suurem selgus, sest uued teadmised laekuvad siin kiiresti.

Alguses oli sõna (vt Jh 1:1–3). Lahtiseletatult – oli info, teadmine. Kuna info- maailma seletamiseks/mõistmiseks pole vaja mateeria mõistet, olen endale võtnud õiguse uskuda, et on võimalik hoopis teistsuguse maailma – nimelt infomaailma – olemasolu kui see, mida me oma materiaalses maailmas praegu näha oskame. Milline oleks infomaailma jumal? Võimalik vastus on juba siin: “Jumal on vaim, ja need, kes teda teenivad, peavad teda teenima tões ja vaimus” (Jh 4:24). Seega leiduks jumalale koht maailma mittemateriaalses osas. On täiesti võimalik teha eksperiment: luua arvutis maailma ligikaudne mudel, milles oleks ka selle mudelmaailma jumal. Keerulise tarkvara looja ja selle tarkvara kasutamisel toimuvate protsesside vahel ongi üsna sarnane seos sellega, mis peaks valitsema jumala ja meie argimaailma vahel. Ühel pool on looja (argikeeles programmeerija), teisel pool on kui tahes keerulised infoprotsessid (tõttav tarkvara ja selle toimimise efektid), mida looja peaks kui tahes täpselt mõistma, kui tal on selleks aega ja tahtmist. Sellel loojal on ka võime sekkuda protsessidesse ja muuta asjade käiku. Niiviisi loodud mudelmaailm, nagu keeruline tarkvara üldse, pole siiski praktiliselt kunagi täiuslik ega vasta täpselt isegi looja kavatsustele.

Kokkuvõtteks. Alanud sajand on informatsiooni sajand, mis võib meid viia senisest hoopis idealistlikuma maailma- vaateni ning pakkuda kohta ka jumalale kui loojale ja ülivõimekale vaatlejale/ sekkujale. Infosfääris on looja ja suure jälgija/sekkuja olemasolu hoopis kergem eeldada kui puhtalt materiaalses maailmas.

(Interdistsiplinaarse konverentsi “Jumal teaduses” ettekanne, Tallinn, 3. ja 4. veebruar.)